

[0438] 'VERZEIHEN SIE, MEIN HERR BARON!'

Yn syn moaije blomlêzing *Poezij en Proaza fan Eeltsje Halbertsma* (1958) skriuwt Prof. dr. J.H. Brouwer op s. 178: 'De grounslach fan *Jonker Pyt en Sibbel* is ... net oarspronklik; spitigernôch haw ik de tekst fan *Verzeihen Sie, mein Herr Baron* jitte net weromfine kind'. Dr. K. Dykstra, dy't syn proefskrift oan *Oersettingen yn it Frysk* (1962) wijd hat, hie neffens syn eigen sizzen it Dútske foarbyld ek nea net ûnder 'e eagen hawn. En noch net sa lang forlyn koe men yn H. Borsje-Hillebrand har artikel *Ik bied u aan mijn linkerhand* yn *It Beaken* 35 (1973), s. 24 lêze: "Jonker Pyt en Sibbel" is...een vertaling of een bewerking van een Duits gedicht of lied, getiteld: 'Verzeihen Sie, mein Herr Baron'. In hoeverre het hier om een vrij letterlijke vertaling dan wel om een vrije bewerking gaat, kan niet met zekerheid worden vastgesteld. De tekst van het Duitse gedicht is namelijk niet bekend'.

As trije lju, dy't oer it neamde Fryske liet gear west hawwe, net witte hoe't it Dútske foarbyld der útseach, dan wurdt it stadichoan wolris tiid om Dr. Eeltsje syn boarne ôf to printsjen. Sûnt 15 jier haw ik nammentlik de tekst dêrfan yn 'e hûs en it docht my wol hwat nij, dat eardere ûndersikers dy net bisette koene. Hwant ien briefke oan *Deutsches Volksliedarchiv* to Freiburg i. Br. hie genôch west. Prof. Dr. Erich Seemann, de lieder fan dy *Arbeitsstelle für internationale Volksliedforschung*, wie sa freonlik en stjûr my op myn forsyk net minder as acht lêzingen fan it oanbilangjende liet. Prof. Seemann syn taljochting docht bliken oan, dat it fers yn it earstoan fan 'e 19de ieu binammen troch struibleedsjes ("Flugblätter") rounom forspraet waerd. Ut it biwarre bleaune materiael kinne wy net opmeitsje, hwa't it sankje dichte hat en hwanneart dat krekt ûntstien is. It motyf dat in jonge boerefaem in aedlike swêslagger ôfstegeret en har earme, golle frijer trou bliuwt, wie in skoft wakker folksriem en komt dan ek yn forskate lieten ta utering. Sa sil Dr. Eeltsje ús liet, dat der yn alle Dútske kontreien tige ynfoel, yn syn jonge jierren to Heidelberg moai wis ek opheind en faeks wol yn studinterounen meisongen hawwe. Krektlyk as by echte, âlde folkslieten sjogge wy ek by dit 19de-ieuske fers it forskynsel, dat ús easterbuorlju sa treflik "zersingen" neame. Dat hâldt yn dat de stoffe yn 'e folksmûle sjongendewei foroare, by de pleatslike tastannen oanpast, útwreide of ynkoarte wurdt.

Om nou de lêzer net to lang yn spanning to hâlden, folget hjirûnder earst in tekst, dy't diel útmakket fan in samling 'Lieder. 119 fliegende Blätter aus dem 19. Jh.' yn 'e Musikabteilung fan 'e Staatsbibliothek to Berlyn (Sign.: Yd 7912):

Verzeihen Sie, mein Herr Baron,
 mein armes Herz das wählte schon,
 Sie sind zwar artig, jung und schön,
 doch Fritzen hab ich mir ersehnt.
 Er ist ein wenig lüderlich,
 doch der Geschmack ist wunderbarlich,
 verzeihen Sie, mein Herr Baron,
 mein armes Herz das wählte schon.

Aufrichtigkeit verlangen Sie,
 doch mein Gefühl verleihe ich nie,
 frey wie ein Vogel in der Luft,
 flüg ich wohin mein Herz mich ruft.
 Mein Herz ist frey und auch mein Sinn,
 denn ich bin eine Pfälzerinn.
 Verzeihen Sie ...

Gott Amor sitzt im Wolken thron,
 das wissen Sie, mein Herr Baron,
 er schnellte den Pfeil ins arme Herz,
 lacht über unsern Liebesschmerz.
 Der lose Schalk er traf auch mich,
 und heftig brennt des Pfeiles Stich.
 Verzeihen Sie ...

Fritz zählt zwar keine Ahnen nicht,
 ein Titel fehlt dem armen Wicht;
 doch lacht sein blaues Auge mir,
 verlach ich Rang und Titelgier.
 Ein feiner Kuß mir das ersetzt,
 was mancher über alles schätzt.
 Verzeihen Sie ...

Drum, Herr Baron, verzeihen Sie,
 umsonst sind Ihre Wort' und Müh;
 Sie sind zwar artig, jung und fein,
 doch will ich Fritzen treu stets seyn.
 Mich bindet ja schon meine Pflicht,
 ich bin ja auch die Einz'ge nicht.
 Sie sahn wohl schönre Mädchen schon,
 zu diesen gehn Sie, Herr Baron.

It Dútske foarbyld hjirboppe hat fiif strofen en fan itselde slach binne yn'e
 Berliner Staatsbibliothek noch in rige struibriefkes, dy't oantsjut wurde mei de
 boekmarken: Yd 7903.67.1 (Zürngibl); Yd 7904.143.6 (Littfas); Yd 7910. 17.4;
 Yd 7912.47.4 (Solbrig); Yd 7929.89.1; Yd 7902.II.1.1; Yd 7902.III.4.1; Yd
 7905.31.2.

Nou bisteane der lykwols ek lêzingen, dy't oan it begjin twa strofen mear
 hawwe, to witten:

1. 'Ach, Fritz, wie bist du wunderbarlich'. Yd 7903.100.2 (Zürngibl); Yd 7908.62.5 (Delitzsch). Ek yn 'e Staatsbibliothek Erlangen, Jh.810, Stück 12 (Dresden, Brückmann). Fierders is dat teksttype noch yn printe foarm to finen yn: J.J. Algier, *Universal-Liederbuch* (Reutlingen 1841), s. 6, nr. 7 mei it opskrift: 'Die getroffene Wahl'
2. 'O Karl, du bist so wunderbarlich'. Weimar Dd.3:63^{3a}.36.2.; boppedat bisit it Freiburger archyf in struiblêd, titele as: 'Vier schöne neue Lieder ...'. Das Zweyte. *Die treue Pfälzerinn* ..., printe yn it jier 1832.
3. 'O Carl, sei doch nicht wunderbarlich'. Yd 7858.11.4.; Yd 7858.17.1; Yd 7905.40.4; Yd 7918.25.6.; dêrby komt dan noch it eks. yn 'e Staatsbibliothek Erlangen Jh. 810, Stück 25.
4. 'O Carl wie bist du wunderbarlich'. Hamburger Drehorgellieder Bd. I (Langhans), s. 47/48 en s. 201; Bd. II (Brauer), Stück 102. Dy strofe is as iennichste opnommen yn [Bernhardi], *Allgemeines Deutsches Lieder-Lexikon* 3 (Leipzig 1847), s. 44, nr. 1433.
5. 'Wie bist du Schatz so wunderbarlich'. Erlangen, Jh. 810.10.

Fan dat skift kin ik mei help fan Dútske kant it neikommende priuwke jaen út 'e samling Volkslieder; Berlin in der Zürngiblschen Druckerei (Sign.: Yd 7903):

Ach, Fritz, wie bist du wunderbarlich!
 mein Einziger, wie lieb' ich dich!
 drum sey von allem Zweifel frei,
 du weißt, ich hass' die Neckerei;
 es giebt nur Anlaß zum Verdruß;
 komm, gieb mir den Versöhnungskuß.

Zwar ist es wahr, der Herr Baron
 verfolgte mich mit Liebe schon,
 drum, guter Fritz, gieb einmal Acht,
 wie er von mir wird ausgelacht.
 Ich laß' ihn gehen, das schwör ich dir,
 und will dir sagen die Manier.

Verzeihen Sie, mein Herr Baron,
 mein armes Herz das wählte schon.
 Sie sind zwar artig, jung und schön,
 doch Fritzen hab' ich mir ersehn;
 er ist ein wenig liederlich,
 doch der Geschmack ist wunderbarlich.
 Verzeihen Sie, mein Herr Baron,
 mein armes Herz das wählte schon.

Aufrichtigkeit verlangen Sie,
 doch mein Gefühl verleugn' ich nie;
 frei wie ein Vogel in der Luft,
 flieg' ich wohin mein Herz mich ruft;
 mein Herz ist frei und auch mein Sinn,
 weil ich ein deutsches Mädchen bin.
 Verzeihen Sie, mein Herr Baron,
 mein armes Herz das wählte schon.

Gott Amor sitzt im Wolkenthron,
 das wissen Sie, mein Herr Baron,
 er schnellt die Pfeil' ins arme Herz,
 lacht über unsern Liebesschmerz:
 der lose Schalk, er traf auch mich,
 und heftig brennt des Pfeiles Stich.
 Verzeihen Sie, mein Herr Baron,
 mein armes Herz das wählte schon.

Fritz zählt zwar keine Ahnen nicht,
 ein Titel fehlt dem armen Wicht;
 doch lacht sein blaues Auge mir,
 verlach ich Rang und Titel schier;
 ein feiner Kuß mir das ersetzt,
 was mancher über alles schätzt.
 Verzeihen Sie, mein Herr Baron,
 mein armes Herz das wählte schon.

Drum, Herr Baron, verzeihen Sie,
 umsonst sind Ihre Wort' und Müh;
 Sie sind zwar artig, jung und fein,
 doch will ich Fritzen treu stets seyn;
 mich bindet ja schon meine Pflicht,
 ich bin ja auch die Einz'ge nicht.
 Sie sah'n wohl schön're Mädchen schon,
 zu diesen gehen Sie, Herr Baron.

De redaksjes dy't ynsette mei *Verzeihen Sie, mein Herr Baron* misse dus de beide earste strofen fan 'e boppe oanhelle langere lêzing, mar rinne dêr oars, sa't wy sjogge, moai lyk mei op. Wy meije dêrom oannimme dat Eeltsje Halbertsma dat liet - yn langere of koartere foarm - bidoelde, doe't er by syn *Jonker Pyt en Sibbel* nei it Dútsk forwiisde. It ûnderskie tusken dokter-om syn skepping en de Dútske grounslach is sa great dat it gjin doel hat en hâld dy beide njonken inoar. Dy frijheit foar de oarspronklike tekst oer hoege wy ús by him net oer to fornuverjen. De Grouster dichter nimt ornaris allinne de stoffe, it motyf, oer, as er earne om utens syn gading fynt. Hy makket gjin oersetting fan syn foarbyld, mar jowt dêr sa'n frije biwurking fan, dat dy jin as in eigen, selsstannich Frysk fers oankomt. Klear en dúdlik hat er dat sels ris sa ûnder wurden brocht: '„Pure fixie" is altiten slim, ik leau net, dat hja oait suver is, der moat altiten hwat werkeliks as grounslach wêze; it leafst noch haw ik fersen yn in bisûndere tongslach fan Dútsklân. Sa haw ik yn in Dútsk "journal" in fers fan in Herr von Kobell lêzen, "im schwäbischen Dialekte". As ik sokke fersen hie, dêr soe ik in bulte nut foar myn frysk fan hawwe kinne, net om it slaefsk to folgjen, mar om de "anstosz" to krijen, of earste "impulsie". Ik wreidzje it út en forfryskje it sadanich, dat gjin minske it originele werom kenne sil'.¹ In moai staeltsje

fan dy wurkwize is ek 'Jonker Pyt en Sibbel'. De Dútske baron is in Fryske jonker wurden, foar de net neijer oantsjutte Dútske faem kaem de slotboersdochter Sibbel yn 't plak en de earne Dútske boerefeint waard omneamd ta Rommert. Mar dan hâldt ek alle oerienkomst op. Wylst yn it Dútske fers de baron net ienris oan it wurd komt, hat dókter-om der in gearspraek, in seldsum libben toanieltsje, fan makke. Foarbyld en neifolging (út 'e fierte!) skele lykwols fuotten en fiemen, as wy de toan fan it gehiel acht slagge. Yn it Dútske gedicht is dy yn allen guodlik, by it nuete om't ôf, op syn heechst in bytsje ironysk yn 'e lêste rigels. De faem neamt dêr de baron sels 'artig, jung und schön' en ûntskuldiget har min ofte mear, as se him blau jowt. Forlykje dêr de figueren ris mei, dy't de Fryske biwurker foar ús útbylde hat! Sokke Dútske stoffe wie foar de jonge Eeltsje mei syn sterke frijheidsdriuw fansels trêwes en de biis naem dan ek de gelegenheit to wacht om syn spotskens en stikeligens bod to jaen. Skerp tekenet er ús in blastige 'banjer fan it lân', in hearskip dat syn memmetael, sa't it liket, forleard hat en yn syn petear mei de slotboersdochter in gearmjuksel fan Hollânsk en Frânsk brûkt. Sokke Frânske wyn en fearren moat de Grouster dichter neat fan hawwe, likemin as de fan him biskreaune yngreven Fryske faem, dy't de astrante jonker earst 'brimstich' to plak set en dan 'noartich' en 'finnich' ôfstegeret. Binammen oan'e ein makket de aedlike swankebast har kûgelsk, hwanneart er har in houlik mei de lofterhân foarslacht. Hjir moat der efkes op wiisd wurde dat Frou Borsje-Hillebrand de spiker net op 'e kop slacht, as se yn *It Beaken* 35, s. 26 hawwe wol: 'In de Nederlandse rechtshistorische literatuur komt, naar mijn weten, het 'huwelijk met de linkerhand' ... niet ter sprake. Des te verwonderlijker is het nu dat Eeltsje Halbertsma in zijn 'Jonker Pyt en Sibbel' over het huwelijk met de linkerhand spreekt, als was dit een in Nederland (en in Friesland) zeer bekend begrip. Misschien heeft hij zich in zijn enthousiasme bij het vertalen (of bewerken) niet gerealiseerd dat hij over een typisch Duits rechtsgebruik sprak'. De foar 't ljocht kommen Dútske foarbylden dogge útwizing dat dêr alhiel gjin praet is fan in "morganatysk" houlik. Dat trekje moat Dr. Eeltsje der sels ynbrocht ha en it docht it yn 'e omtékst merakelse bêst, tinkt my. Fansels kin it bêst wêze dat de Fryske biwurker yn syn Heidelberger jierren mei dat rjochtsgebrûk yn 'e kunde kommen is, mar dêr binne wy net wis fan. Hwant likemin is it wier dat in houlik mei de lofterhân yn 'e Nederlânske rjochtsliteratuer ûnbikend wêze soe, sa't Frou B.-H. úthâldt. Sa hat Mr. J. Heemskerk, Az. in forhanneling *Over het huwelijk met de linkerhand* skreaun yn *Nederlandsche Jaarboeken voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, verzameld en uitgegeven door Mr. C.A. den Tex en Mr. J. van Hall. Derde deel. Amsterdam 1841, s. 177-201.²

Nou sil ik mar ôfbreidzje. Yn dit artikel woe ik allinne de boarne fan ien fan E. Halbertsma syn dichten foar de tried bringe en dêrmei it paed foar fierder ûndersyk sljochtsje.

Grins

W.J. Buma

NOATEN:

1. Ek oanhelle yn G. Dykstra, *Bydrage ta de kennis fan it libben en de persoan en it wurk fan Dr. Eeltsje Halbertsma 1797-1858*. Drachten 1946, s. 185.
2. Dy opjefte haw ik oan Prof. Dr. P. Gerbenzon to tankjen.